

A romantikus modern Jókai

HANSÁGI ÁGNES: *IRODALMI KOMMUNIKÁCIÓ ÉS MŰFAJISÁG. A JÓKAI-PRÓZA NARRÁCIÓS ELJÁRÁSAI A ROMANTIKÁTÓL A KORAI MODERNSÉGIG*

Hansági Ágnes könyve *Előszavában* két kérdésfelvetést fogalmaz meg munkája koncepciójaként: az első, hogy „miként ragadható meg Jókai elbeszélő szövegeinek viszonya a romantikához, de méginkább a modernséghez”, a második pedig, hogy „a magyar elbeszélőpróza milyen hagyományrendjébe illeszkednek Jókai szövegei” [7]. A szempontok letisztult távlatot jelölnek ki a korpusz olvasásához, ám elsőre nem tűnnek különösebben eredetinek, hiszen ezeket a kérdéseket így vagy úgy, jól vagy rosszul, de már megválaszolta a másfél évszázados Jókai-recepció. A Hansági-könyv komoly tudományos innovációja azonban nem a távlatkijelölés eredetiségében, hanem a távlatok valódi mélységének megmutatásában – a Jókai-korpusz elsődleges kontextusának megnyitásban, újabb és újabb rétegeinek a feltárásában – rejlik. Mindez pedig teljesen újrapozicionálja a már ismerősnek tűnő kérdéseket, ahogy azt Hansági is nyomatékosítja: „Az már a kutatás egy viszonylag korai fázisában nyilvánvalóvá vált számomra, hogy erre a két kiindulásként feltett kérdésre a *populáris nyilvánosság kialakulásának és a műfaji kommunikáció ebből következő átalakulásának* a vizsgálata nélkül aligha kaphatok választ.” [7.] A kötet újrakontextualizáló, s így a Jókai-értést dinamizáló törekvései tehát ebben a két fő távlatban bontakoznak ki. A beláthatatlanul sokszínű Jókai-korpusz szövegeinek poétikáját, kommunikációját a populáris nyilvánosság 19. századi szerkezetváltozásának kontextusában vizsgálja a szerző. Hansági egyik tételmondata szerint 1840 és 1880 között „az irodalmi kommunikáció – a populáris kommunikáció rendszerébe tagozódva – elválaszthatatlanná vált a tömegkommunikáció új jelenségeitől” [191.]: ezért a korpusz filológiai feltérképezése, irodalomtörténeti pozicionálása, világirodalmi beágyazottságának felmutatása, valamint az egyes szövegek interpretációja ebben az összefüggésrendszerben történhet meg. A megközelítés nem előzmények nélküli. Mivel a Jókai-művek elsődleges kontextusa a napi sajtó volt, ezért az írásmód jellegadó műfaji/poétikai eljárásait, befogadását és hétköznapi „használatát” ez a kommunikációs közeg formálta – erre a belátásra épül Szajbély Mihály 2010-es Jókai-monográfiája, ahogyan Hansági korábbi könyvének [*Tárca – regény – nyilvánosság: Jókai Mór és a magyar tárcaregény kezdetei*, 2014] gondolatmenete is, melyben a Jókai-féle tárcaregényt elsősorban mint „publikációs móduzt” vizsgálta behatóan a szerző.

Az új kötet egyrészt tovább mélyíti a kérdéskör tárgyalását, másrészt a friss kutatások eredményei jelentősen módosítják is a korábbi belátásokat – egyben újabb vizsgálódási irányokat kijelölve, s újabb (szinte feledésbe merült) Jókai-szövegeket állítva fókuszpontba. Hansági a tárcaregényt itt már önálló műfaji alakzatként írja le: elsősorban a kötet elméleti bevezetőjére támaszkodva, amely minden korábbinál alaposabban tárgyalja a sajtónyilvánosság szerkezetét, működését, funkcióit. A „popularizációban érdekelt és a popularizáció célja által vezérelt nyomtatott tömegmédiák” megjelenésének köszönhetően „a populáris kommunikáció valójában a társadalmi nyilvánosság »alapértelmezett« formájává vált” – írja Hansági, melynek hatására

az irodalmi kommunikáció is alapjaiban rendeződött át: „Jókai fellépése, belépése az irodalmi nyilvánosságba már ebben az átalakuló, popularizálódó kommunikációs térben ment végbe” [44.]. Jókai szépiróként, publicistaként és szerkesztőként kiválóan alkalmazkodott a nyilvánosság, a tudásszerkezet gyökeresen átalakuló viszonyaihoz: sikerei javarészt ennek köszönhetők. Ugyanakkor szakmai megítélésének sokat árított, hogy a populáris nyilvánosság közegében kommunikáló korpuszra a populáris irodalom degradáló bélyege is rávésődött. A kötet egyik nagy érdeme, hogy világosan megkülönbözteti egymástól a két jelenséggör: míg a populáris nyilvánosság az irodalmi szövegek létrejöttének, kommunikációjának, használatának evidens korabeli feltételrendszerét jelöli, mely a „tömegműveumokon keresztül mehet csak végbe” [38.] – függetlenül a szövegek esztétikai teljesítőképességétől; addig a populáris irodalom elsősorban esztétikai érték kategória, s poétikailag jól leírható szövegcsoportokat jelöl. Hansági – végig jól egyensúlyozva a kurrens elméleti belátások, valamint a Jókai-korabeli gondolkodás fogalmi/szemléleti keretei között – példamutató alaposággal tárgyalja a Highbrow, a Middlebrow és a Lowbrow kulturális regisztereihez kapcsolódó irodalmiság, valamint a giccs, a lektúr szemléleti/poétikai jellemzőit, meggyőzően érvelve amellest, hogy a populáris nyilvánosságban formálódó Jókai-szövegek nem a populáris (népszerű, szórakoztató) irodalomhoz tartoznak: poétikai komplexitásuk, történeti időben elnyúló kommunikációjuk igazolja ezt.

A monográfiakoncepció másik sarkpillére, a műfaji megközelítésmód is szorosan kapcsolódik a populáris nyilvánosság szerkezetváltásának leírásához. Hansági csak azokat a műfaji alakzatokat [tárcaregény, novella, falusi történet] járja körül Jókai kapcsán, melyek létrejötte és hétköznapi befogadása elválaszthatatlan a populáris kommunikáció gyakorlatától. Hansági a műfajt [kortárs médiaelméleti megközelítésekre, illetve Jauss műfajelméletére támaszkodva] nem [normatív] poétikai szabályszerűségek halmazaként, hanem „az irodalmi kommunikáció egy adott időszakra jellemző formájaként”, „kommunikációs normák összességéeként” [9., 151.] ragadja meg. A tárcaregényt éppen az teszi „a populáris kommunikáció egyik fontos irodalmi műfajává”, s azért lesz „a 19. század globalizált világirodalmának a műfaja” [156.], mert befogadási alaphelyzete [„Napilapban, nyomtatott tömegműveumban jelenik meg. Olvasóközönsége társadalmi státusza, anyanyelve és előképzettsége tekintetében is heterogén.” stb. lásd: 152.] ad sajátos műfaji karaktert [a]z önálló poétikával nem rendelkező] szövegeknek: ezért „a tárcaregény az irodalmi kommunikáció sajátos formáját valósítja meg, amely világosan elhatárolja más szövegkorpuszok kommunikációs és mediális jellemzőitől” [152.]. A novella létmódjától is elválaszthatatlan, hogy az „újság médiumának irodalmi kommunikációs alaphelyzetébe” [176.] illeszkedik, s ez a szöveggörnyezet generálja a műfaj egyik alapkarakterét, az „össze nem illő elemek egymásmellettségét” [177.]. Javarészt ennek köszönhető, hogy a novella [elbeszélés, kisregény] műfaja formaújító-kísérletező terepként funkcionált Jókai számára is – ez a hatalmas rövidpróza korpusz azonban csak részben hozzáférhető, ezért innovatív nyelvi/poétikai potenciálja sem került be az irodalmi köztudatba. A harmadik műfaji alakzat, a falusi történet [*Dorfgeschichte*] alig jelent meg a 19. századi magyar irodalomtörténet-írás radarján: a német nyelvterületen kibontakozó, de a korabeli magyar nyelvű irodalomban is népszerű fikciós elbeszéléstípust „éppen ez az új nyilvánosságszerkezet hívta életre”, s „jól illeszkedett a populáris nyilvánosság kommunikációs

programjához” [12.]. A falusi történet műfaji potenciálját Jókai is mozgósítja, ám ezek elemzésén túl a monográfia olyan átfogó leírását adja a műfaj tágabb világ- és magyar irodalmi jelenségének, hogy azzal számos újabb kutatást is előíranyoz.

A monográfia koncepciójának harmadik [rejtett] szála a Jókai-életmű világirodalmi beágyazottságának a feltérképezése: a kérdéskör nem kap önálló fejezetet, de állandó narratív szálként végigkíséri a kötet tudományos elbeszélését. A magyar és az európai populáris kommunikáció folyamatai elválaszthatatlanul összeolvadtak, ahogyan a korban meghatározó magyar műfaji alakzatok nemzetközi mintákat is követtek. Jókai világosan átlátta ezeket a jelenségeket, melyet kiválóan demonstrál egyik legkiválóbb esszéjének, *A magyar irodalom missiójának* [Magyar Sajtó, 1857. jún. 22. – júl. 23.] gondolatmenete. A hat részben publikált írás két fő célban határozza meg a magyar irodalom hivatását: egyfelől a tudásközvetítésben [„terjeszteni az ismereteket, a tudományt, mivelni a lelkeket, emelni a szellemi haladást”], másfelől pedig a „nemzeti cél” elérésében, az új, demokratikus nemzeteszmény kiteljesítésének támogatásában. A gyakran provinciális magyar íróként elkönyvelt Jókai azonban korántsem szuverén nemzeti irodalom létrehozásában gondolkodik. Éppen ellenkezőleg: szerinte a magyar irodalom csak akkor teljesítheti nemzeti küldetését, ha bebizonyítja „a magyar nemzet művelődési kifejltségét” az európai népek számára is. Ehhez viszont egyfelől „az európai népcultura színvonalán” megálló irodalmi művekre van szükség, másfelől a „nevezetesebb irodalmi termékeink iránt” fel kell kelteni „a külföld figyelmét”. A nemzeti irodalom küldetéséről szóló esszé tehát valójában a világirodalmi mércével is mérhető szövegek létrehozására és európai olvasókhöz juttatására ad számos tanácsot: „nincs is egyéb kérdés, mint csupán az, hogy *ki írjon? hova írjon, és miről írjon?*” hogy ebből azután a magyar renomée gyarapodása támadhasson?” Jókai saját műveiben is érvényesítette ezt a távlatot: a korpusz világirodalmi beágyazottságát pedig a Hansági-könyv lépten-nyomon – rengeteg példát, analógiát, párhuzamot felhozva – igazolja.

A koncepció körvonalazása után a monográfia három jelentős tudományos hozadékát ismertetem vázlatosan: a Jókai-szövegek modernségének árnyalt leírását; a Jókai-regénypoétika megítéléséhez rögzült képzetek lebontását; valamint a falusi történet műfajának [már-már] monográfiaszintű tárgyalását.

Amikor Hansági a Jókai-szövegek modernségéről beszél, akkor nem az életmű feljebb pozicionálására tesz kísérletet. Pusztán ráirányítja a figyelmet, hogy a „romantika, illetve a *modernség* értelmezése az 1980-as években jelentős átrendeződésen ment át” [15.]: az innen nyert távlatok pedig alapjaiban írják felül azt a belátást, miszerint a Jókai-szövegek kizárólagosan a [már a korban is meghaladottnak vélt] romantika irodalmi paradigmájához tartoznak. A romantikus és a modern ugyanis nem egymást kizáró jelenségeket leíró fogalmak: a „romantikus modern” korszakretorikai kategóriája éppen azt a kontinuitást és szerves átmenetet igyekszik szemléltetni, melyek a Jókai-prózában is markánsan megragadható – a témaválasztások korérzékenységében, a komplex nyelvi-poétikai alakításmódok műveleteiben a Jókai-próza modern vonásai is megmutatkoznak. A könyvben fókuszpontba kerülő kisregény, az *Egy ember, aki mindent tud* „modernista kérdésfelvetései és retorikai-narratív megoldásai” [16.] Hansági szerint egyfelől árnyaltan reprezentálják a modernitás korának jellegadó folyamatait, hiszen „a modern médiakultúra, a tömegművelődésként működő napilapok által létrehozott új kulturális mintázatok megjelenésére reflektál” a szöveg [305.];

másfelől a modernség elbeszélőformáinak művelei (nyelvjáték, fragmentáltság, „a cselekmény drámaiatlanná és a regényalakok személytelenné tétele; a már meglévő formák és nyelvi anyag montázs”, 311.) kifejezetten „experimentális, kísérletező” prózapoétikai karaktert adnak a műnek. Bár a Jókai-szövegek a modernség szorosan vett korszakküszöbe előtt születnek, a modernséghez kapcsolt szemléletek, nyelvi-poétikai alakításmódok („össze nem illő elemek, valóság és fikció egymásmellettsége; nyelvjáték felértékelődése; műfaji és regiszterhatárok újraértelmezése”, 81–82.) sok más Jókai-műben is kitüntetett szerepet játszanak, főleg a szintén kísérletező poétikai terepnek bizonyuló kispórái szövegkorpuszban, melyre Hansági – gyakran szoros szöveginterpretációval alátámasztva – számos példát hoz könyvében.

A „romantikus modern” Jókai irodalomtörténeti konstrukciójának bevallott célja, hogy árnyalja vagy felülírja a korpusz poétikai karakterének, esztétikai teljesítőképességének megítéléséhez hozzátapadt – s a szövegek kommunikációs potenciálját lehatároló – képzeteket. Jókait a maga korában (más kortárs alkotókhoz mérve) kiemelkedően sokan olvasták, így a kritikai, majd az irodalomtörténeti diskurzusokban ’a meghaladott romantika képviselője’ címkéhez szorosan társult egy másik redukciós művelet is, mégpedig a szövegek lektúrré minősítése. A „magyar Dumas”-ként számon tartott Jókait, írja Hansági, „valamifajta irodalmi divatjelenségnek tekintették, és a populáris regiszter felső, »igényesen népszerű« hányadához tartozóként könyvelték el. A »lektúrré« minősítés szükségszerűen az előremutató, az innovatív, kísérletező irodalomból való »exkommunikációt« jelentette” [21.]. Ebből a távlatból kifejezetten érdekes, hogy Jókai több alkalommal is reflektál saját korának lektúrjelenségeire. A fentebb már citált esszéjében a „küldetéses” [tudásközvetítő, identitás erősítő] irodalom egyik fő ismérve, hogy „nem vágyik sokat szemlélő tömegek, hanem értelmes lelkek után”; míg egy másik kiváló írásában, Eötvös *A nővérek*jéről írt szakkritikájában (Magyar Sajtó, 1857. júl. 2. – júl. 25.) is hosszan fejtegeti, hogy a szerzőnek „nem az volt célja, hogy olvasójának futó mulatságot szerezzen; hanem maradandó érzést...”; illetve aki a „regények olvasásában semmi egyebet nem keres, mint unalmának kedélyes elűzését, az a *Nővérek* olvasásakor nagyon megrövidítve érzendi magát” – a korabeli „Vorstadt Romanok”-at [ponyvaregények] és „a párisi frivol regényeket” pedig azért bírálja, mert azok nem akarnak mást, mint „egy fogyasztási cikkel többet szolgáltatni; idomulni a divat izléséhez, s nem fárasztani el az olvasót. Itt azután fő feladat rendkívüli eseményeket, szokatlan alakokat, hihetetlen mesét, érdekesítő bonyolulatót, idegrázkódtató meglepetéseket alkotni hideg vérrel, gondolat, fáradtság, érzelem nélkül; de biztos sikerrel és csálhatlan hatással.” Mindkét esszében reflektált irodalomszemléleti és regénypoétikai okfejtés kontextusában bukkan fel a nyelvi/poétikai komplexitást nélkülöző, rövidtávú olvasói hatásra törekvő lektúrirodalom elsöprő kritikája.

Jókai tehát nem lektúrirodalomban gondolkodik, de nem is elitista, s mindez az írásai poétikai karakterében ugyanúgy megmutatkozik, mint azok befogadásában. Hansági szerint Jókai szövegei „kettős” pozíciót foglaltak el a korabeli irodalom palettáján, hiszen az „esztétikai irodalom” kontextusában fogantak, ugyanakkor „tömegesnek tekinthető, nagyszámú olvasóközönséget” értek el, tehát a populáris („használati”) irodalom regiszterén is kommunikációképeseknek bizonyultak. Vítathatatlan olvasottságának az okát azonban nem az írások – népszerűség-hajhászatnak

tett – esztétikai, poétikai engedményeiben kell keresni: „Jókai elbeszélő szövegei *nyelvi műalkotásként* nem mondanak le a művészi szövegeket a nem-művészi narratív elbeszélő szövegektől elkülönböltető szemiotikai komplexitásról, a nyelv funkciója nem referenciális, hanem a műalkotásokra jellemzően önreferens poétikai” [73.].

Gyakorta rácsodálkozom, hogy miért találták annyira olvasmányosnak a Jókai-regényeket a korban olvasni tudó olvasók, s miért volt annyira nehezen befogadható számukra az [állandó viszonyítási pontként felhozott] Kemény-regény? Mert vajon hogyan (és miért) voltak képesek a korabeli olvasók „könnyedén” megküzdni az olyan narratív egységek sokaságával, amikor is a történetmondó hosszas ismeretterjesztő minériatekezést ír valamilyen [fél]tudományos jelenségről? Ilyen például *Az arany ember* egy jellegtelen története, amikor is a senki szigetét először megközelítő Timárnak egy mocsaras részen kell áthaladnia, melyet könnyedén megold: a narrátor azonban nem a szituáció kalandosságát ragadja meg, hanem sorjában megnevezi [nymféea-levelek, tórongy, métely torzsa, kalaráb, vízi perkáta, elecs] az ott található vízi növényeket, majd lényegre törő botanikai leírást ad azokról – igencsak lelassítva a kalanddinamikát, s az olvasói ismeretterjesztésre (valamint a jelenet aprólékos verbális vizualitására) helyezve át a fókuszot. Számos ilyen botanikai kisesszét találunk a regényben, de ebben az enciklopédikus narratív regiszterben olvashatunk földrajzi, közgazdasági, ásványtani, lélektani stb. jelenségekről is. Gyaníthatóan a korabeli művelt vagy félművelt olvasók számára is kihívás lehetett ezek olvasása: a nagy többségük azonban nem a régény, hanem a tárcaregény részeként olvasta a vonatkozó részeket, melyek egy napi- vagy hetilap tárcarovatában belesimultak a korabeli populáris kommunikációba, így egészen más kontextusban, egészen más jellegű befogadói igényeket elégítettek ki. Saját és mások kutatásait folytatva Hansági rendkívül sok szempontból elemzi ezt a jelenséget: a *Népvilág* két írása kapcsán például kiemeli, hogy a „felütés retorikája mindkét novellában [*Az én galambom nem vált porrá!; A falu bolondja*] műfajilag a hitelességre igényt tartó ismeretterjesztő és/vagy sajtóműfajok hangvételét és módszertanát idézi” [188.]. Amikor manapság Jókait olvasunk, lényegében a korabeli szélesebb populáris és irodalmi kommunikáció regiszterébe is behelyezkedhetünk. Ez a belátás persze nem könnyíti meg a Jókai-befogadást, sőt: de mindenképpen olyan fogódzót biztosít, amely segíti az olvasói pozíció kialakítását az egyes Jókai-szöveg befogadásakor, s az így nyert figyelem elvezethet a korpusz más érdekkeltő regisztereinek a felfedezéséhez is.

Hansági könyve sokat tesz azért is, hogy végre ne csak kalandregényként olvassuk a Jókai-szövegeket (ahogyan azt a Jókai-recepció egy része sulykolja), hiszen azok világteremtő, jelentésképző műveleteiben a cselekményességen túl az enciklopédikusság vagy a verbális vizualitásra törekvő narratív regiszterei, valamint a nyelvi teremtettség komplex műveletei is rendkívül fontos szerepet töltenek be. Ugyanakkor közel sem minden Jókai-szövegben érvényesül egyszerre vagy hasonló színvonalon valamennyi stratégia. Hansági ezért óva int bármifajta poétikai képletezéstől („Jókai életművéről, általánosságban roppant kockázatos bármilyen kijelentést tenni: nemcsak terjedelme, de műfaji összetettsége miatt is”), majd jelzi: „a Jókai-szövegek nyelvi összetettsége nem kizárólag az erősen kanonizált nagyregények vagy az újabban kanonizálódó kisregények és novellák esetében figyelhető meg. [...] Az is kétségtelen ugyanakkor, hogy akadnak olyan szövegei, amelyekre mindez nem igaz.” [73.]

A Hansági-könyv falusi történetekről (*Dorfgeschichte*) szóló nagyobb egysége szinte külön monográfia a monográfiában. A szerző részletesen taglalja a műfaj világirodalmi gyökereit, populáris kommunikációba simulásának főbb jellemzőit, majd ezt követi a falusi történet 19. századi magyar fikciós prózában való jelenlétének precíz – rövidebb-hosszabb szövegolvasatokkal megtámogatott – tárgyalása Kisfaludy Károlytól Eötvösön, Táncsicson, Nagy Ignácon, Petőfin és másokon keresztül egészen Jókaiig, akinek aztán az 1857-es keltezésű elbeszélés-kötetét, a *Népvilágot* interpretálja példás alaposággal. A kötet egyik revelatív tudományos hozadéka a magyar próza eme rejtett hagyomány-történeti szálának feltárása, amely nem csak a Jókai-korpusz újraértésében tölt[het] be fontos funkciót. A komoly eredmények aprólékos taglalása helyett itt most csak arra fókuszálók, hogy milyen további területeken gondolható tovább Hansági falusi történetekről szóló (fél)monográfiájának néhány lényegi belátása. A Berthold Auerbach 1840-es évektől publikált műveire visszavezethető falusi történet fő célkitűzése „a hétköznapi, az esendő irodalmi reprezentációja; a mindennapok valóságához, az »átlagemberekhez«, az »itt és most« jelenidejűségéhez való visszatérés. [...] A falusi történet fókuszában az ember áll, a maga antropológiai valóságában, és az a társadalom vagy kultúra, amely a tágan-szűken értett lokális szabályrendek alapján belőle szerveződik” [218.]. A falusi történetek ezen fő tematikája, jellegadó poétikája és antropológiai szemlélete azonban számos párhuzamot mutat a korszakban zajló más epikai törekvésekkel.

Egyfelől a műfaj magyar meggyökerezése egyidejűleg zajlik a magyar irodalmi népiesség (romantika szellemiségében formálódó) programjának és írói gyakorlatának a kibontakozásával: Hansági szerint „a falusi történetek előttünk fekvő korpuszát éppen az irodalmi népiesség meglehetősen terhelt fogalmi keretrendszere tette láthatatlanná hosszú időre” [255.]. A megállapítás kétségtelenül helytálló, ugyanakkor túlzottan egyszerű viszonyt látta az inkább ideológiaként felfogott népiesség és az inkább irodalmi kommunikációjában megragadott falusi történet között: sokkal izgalmasabb lenne aprólékosan szétszálazva párbeszédbe léptetni a nagyon hasonló fogalmakkal operáló, de szemléletileg/poétikailag nagyban különböző törekvéseket (melyek Petőfinél például párhuzamosan vannak jelen). Az irodalmi népiességről zajló szakmai diskurzus amennyire tágas, annyira szétartó: de világosan jelen van az a szólam is, amely szerint a népiesség alapjaiban esztétikai, irodalmi program. Petőfi vagy (még inkább) Arany népiessége mint írói gyakorlat elsősorban a népköltészet nyelvi/poétikai formakészletéből, szemléleti távlataiból építkezett: későbbi recepciójuk, majd az arra támaszkodó irodalmi intézmények formáltak ebből egyre kirekesztőbbé váló ideológiát. A poétikai gyakorlatok és szemléletek szoros együttlátása akár a magyar irodalmi népiesség letisztultabb leírásához is nagyban hozzájárulhatna. Ennek a munkának az elvégzése közel sem Hansági Ágnes feladata lenne (vagy lett volna): komplex gondolatmenete ugyanakkor számos szempontot sorakoztat fel ehhez.

Ahogyán, másfelől, egy ennél is izgalmasabb irodalomtörténeti távlatot kínál fel a monográfiarészlet: méghozzá a falusi történet tovább hagyományozódásának nyomon követését a Jókai *Népvilágát* követő időszakban, a 19. század utolsó harmadában (és akár még annál is tovább). A népies/népiesség fogalmához nemcsak ideológiai teherrel, de egy eredendő zavar is társul a magyar irodalomtörténet-írásban. Minden irodalmi szöveg, amelyben a falu világa, a paraszti lét reprezentálódik vagy népköltészeti eljárást mozgósít, előbb-utóbb megkapta a népies jelzőt, pedig

gyakran nagyon eltérő műfaji, szemléleti, poétikai tendenciák jellemzik azokat: Petőfi és Arany után így kerülnek közös (népies) platformra a Petőfi-epigonok, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Tömörkény stb. bizonyos művei – Hansági könyve éppen ezek megkülönböztetéséhez kínál hagyománytörténeti és fogalmi kapaszkodókat. A *jó palócok* vagy *Az én falum* biztos, hogy nem szervesül az irodalmi népiesség programjába, de azt sem merem kijelenteni, hogy ízig-vérig falusi történetek lennének. De abban biztos vagyok, hogy Tömörkény István egyedi karakterű századfordulós novellisztikája folytatja a falusi történet hagyományát. A Tömörkény-írások elsődleges közege a napi sajtó médiuma volt, s szociográfiai érzékenységgel vitték színre egy letűnő világ hétköznapi megküzdéseit, a Szeged környéki tanyavilág paraszti életformájának aspektusait: akárcsak a falusi történet, amely „hordozza a szak- és ismeretterjesztő szövegek sajátosságait”, s „regionálisan jól körülhatárolt, lokális, szociális, gazdasági és kulturális miliót visz színre” [206.]. De az olyan poétikai alakításmódok, mint a „realista» írásmód, a történetsemák ismétlődése és a valóságillúzió következetes fenntartása” vagy a „sorozatszerűség” [205.] is jellemző a Tömörkény-novellákra, nem beszélve a modellszerű elbeszélői alapállásról, amely a közelképekre fókuszáló történetekben egyszerre helyezi a látópontot a teremtett világon belülre és kívülre. Persze szembetűnő különbség, hogy elbeszélések helyett Tömörkény rövid szövegeket írt, melyekben a novella bevett poétikai stratégiái is destruálódnak; a teremtett világok lokális referenciája miatt pedig nem szorosan a falu világa reprezentálódik bennük stb. A falusi történet kontextusa talán alapjaiban nem forgatná fel a Tömörkény-recepció eddigi belátásait, de úgy tehetné szerves részévé a Tömörkény-prózát ennek a hagyománytörténeti vonulatnak, hogy innen további távlat nyílna a 20. századi magyar próza hasonló karakterű szövegeire is.

Zárásképpen már csak egyetlen, szubjektív „kritikai” megjegyzést fűzök a kiváló monográfiához: a grandiózus munka terjedelméhez mérve szívesen olvastam volna még több szorosabb Jókai-szövegelemzést. Ugyanakkor az eredetileg nagydoktori disszertációként megírt munka bevallott (s fentebb ismertetett) célja az elméleti és filológiai igényességű, s új szemléletű irodalomtörténeti megalapozása a Jókai-életmű olvasásának, melyet számottevő eredményeket felmutatva végez el a monográfia. S persze számos mintaadó, (narrato)poétikai megalapozottságú interpretációt olvashatunk a könyvben, ráadásul javarészt olyan – ma már teljes ismeretlenségbe süllyedt – Jókai-művekről, melyek a saját korukban ismertek s kifejezetten népszerűek voltak: a *Népvilág* vagy az *Egy ember, aki mindent tud* is számos újrakiadást ért meg, a kiadók versengtek az újraközlésük jogaiért (vö. 270., 303–304.).

A Jókai-korpusz szinte átláthatatlanul tágas, hiszen „az életmű »telítettsége« nemcsak szövegek sokaságát, hanem a Jókai-korpusz esetében a beszédmódok és műfajok *egyidejű* sokféleségét is jelenti” [16–17.]. Az elmúlt két évtizedben Hansági Ágnes – mind tudományos írásaiban, mind a Jókai-kutatók aktivizálásával, mind rendkívül színvonalas népszerűsítő projektjeivel – nagyon sokat tett azért, hogy minél autentikusabban értsük az életmű már ismert vagy eddig még feltáratlan területeit. Ugyanakkor a szerző Jókai-kutatói potenciálja az idő előrehaladtával, az egymást követő könyvek/tanulmányok publikálásával egyre csak nő, s számos eredményt várhatunk még tőle. *{Akadémiai}*